

III. Eerste Wereldoorlog / Première Guerre mondiale

DOMINIEK DENDOOVEN & PIET CHIELENS (EDS.)
«Wereldoorlog I: vijf continenten in Vlaanderen»
Tielt, Lannoo, 2008, 207 p.

In de brute logica van het westelijk front in '14-'18 telde niet mobiliteit, maar *matériel*. Munitie, eten, laarzen, en vooral mankrachten waren niet aan te slepen. Het ging om massa, samengeperst op de vierkante meter. En voor die op de vierkante meter uitgevochten strijd aan het westelijk front werden troepen ingezet die van de andere kant van de wereld kwamen. Treffend duidelijk blijkt dit uit de foto op bladzijde 120 van dit door Dominiek Dendooven en Piet Chielens uitgegeven verzamelwerk. Deze foto, genomen op 30 oktober 1914, toont vier soldaten uit de Punjab, het geweer in de aanslag achter een geïmproviseerde borstwering, met op de achtergrond een bakstenen straatje in Wijtschaete. De mannen behoorden tot de 850.000 à 870.000 soldaten van het Indische subcontinent die in '14-'18 overzee dienden. De meesten daarvan in het Midden-Oosten; slechts 12 % werd aan het westelijk front ingezet, en dat enkel tijdens het eerste oorlogsjaar. Een jaar dat hun rangen zwaar uitdunde: één week na het nemen van de hierboven beschreven foto was het bataljon in kwestie, tijdens de moordende gevechten

om de Ieperboog, tot de helft herleid en alle (Britse) officieren waren dood.

Het rijk en met inzicht geïllustreerde boek is de neerslag van een tentoonstelling in het *Flanders Fields Museum en Documentatiecentrum* in Ieper, waar de twee editors als drijvende kracht fungeren. Hun opzet, zo schrijven ze in de inleiding, is om voor het eerst een exhaustief overzicht te geven “van wie allemaal aanwezig was” in de Westhoek in '14-'18 (p. 8). In dat opzet is het boek volkomen geslaagd. De “vijf continenten in Vlaanderen” worden nauwkeurig in kaart gebracht. De nadruk ligt daarbij, vernieuwenderwijs, niet enkel op de aanwezigheid van overzeese, niet-blanke troepen, maar op de diversiteit van de legers in de Westhoek überhaupt. Ook de Europese legers, verduidelijkt Dominiek Dendooven, auteur van vijf van de veertien bijdragen in dit boek, waren “geen etnisch-culturele monolieten” (p. 24): het Duitse Rijk telde in 1900 drie miljoen Poolstaligen, en ook zij werden gemobiliseerd, net als de Denen, Friezen, Sorben, Kasjoeben, en andere niet geheel aan het dominante profiel beantwoordende bevolkingsgroepen. De Britse legers telden Schotse, Welshe, en Ierse eenheden (voor Ierland: een katholieke en een protestantse divisie). Zelfs in het Franse leger waren de eenheden vooral regionaal gerekruteerd en ze vertoonden soms nadrukkelijk regionale profielen, zoals de Bretoense *fusiliers marins*, het bij Diksmuide in 1914 zo zwaar gehavende regiment. Ook de “blanke” overzeese legers waren veelvormig, benadrukt Dendooven: het Canadese leger telde – uiteraard – vele recente migranten, waaronder Russen, Belgen, Japanners en anderen, evenals vertegenwoordigers van de *First Nations*

(“indianen”), wat de Duitse propaganda graag mocht onderstrepen.

Iets meer dan 600.000 koloniale soldaten vochten aan Europese fronten. Het grootste deel kwam uit de Maghreb (45 %), gevolgd door de Indiërs (25 %) en de West-Afrikaanse troepen (zo'n 22 %). Deze troepen werden gerekruteerd, niet gemobiliseerd, al was het 'vrijwillige' aspect soms twijfelachtig. Zo was een deel van de West-Afrikanen onder dwang geronseld. De beide koloniale grootmachten hielden er een andere mening op na wat de rekrutering van niet-blanke bevolkingen betrof, zo benadrukt Christian Koller (auteur van een studie over het Duitse discours over koloniale troepen in de periode 1914-1930) in zijn heldere bijdrage over militair kolonialisme. In Frankrijk was het idee van de “*force noire*” al vóór de oorlog gemeengoed. Negen tienden van de Franse koloniale troepen in '14-'18 kwam uit Afrika, waarvan iets meer dan de helft uit de Maghreb. De Britse koloniale milieus echter verzetten zich mordicus tegen de rekrutering van zwarte strijdkrachten op het Europese toneel, tegen de pleidooien van onder meer Winston Churchill in. Ook een criticus als Edmund Dené Morel, bekend als kruisvaarder tegen Leopold II's “Congo-Vrijstaat”, vond het maar bedenkelijk dat zwarte troepen de wapens opnamen tegen blanken en als geallieerd soldaat toegang hadden tot blanke vrouwen. Zelfs de zwarte troepen uit de Britse *West Indies*, nochtans getrainde militairen, werden enkel als arbeidskracht ingezet, tot hun intense frustratie; de impact van hun inzet op Caraïbische natievormingen wordt aangegeven door Dominiek Dendooven. Onderzoeksvraag : hoe zagen de van het

front weggehouden Brits-Caraïbische rekruten de Frans-Caraïbische en andere zwarte gevechtstroepen in het Franse leger ? Ook in andere niet-blanke *Labour Corps*, zoals de Zuid-Afrikaanse en de Chinese, genereerde de oorlogservaring een zeker zelfbewustzijn. Philip Vanhaelemeersch (Verbiestinstituut, Leuven) beschrijft de cultuurschok tussen de mannen van het *Chinese Labour Corps* en uit China teruggekeerde katholieke missionarissen. Deze laatsten hadden tot dan enkel Chinese bekeerlingen gekend, een aanmerkelijk meer verarmde en schuchtere groep dan de zelfbewuster arbeiders in het *Corps*.

Piet Chielens' bijdrage over de Franse koloniale troepen onderstreept de vertekeningen in de naoorlogse beeldvorming. Zo bestaat een hele *imagerie* van de kleurrijke Noord-Afrikaanse cavalerie, de zogeheten *spahis*, terwijl deze in de loopgravenoorlog niet meer dan een “figurantenrol” speelden. De aanwezigheid van Noord-Afrikaanse en vooral van West-Afrikaanse *tirailleurs* in de Westhoek heeft dan weer veel minder sporen nagelaten. Het thema “sporen van overzeese aanwezigheid in de Westhoek” is onderwerp van weer een uitstekend gedocumenteerde bijdrage van Dominiek Dendooven. De multiculturele oorlog in de Westhoek wordt verder aangeraakt door Gwynnie Hagen in haar bijdrage over het *Chinese Labour Corps* en in Niels Van Echtelts stuk over plaatselijke reacties op de buitenlandse aanwezigheid. Minder relevant voor het onderwerp van dit boek zijn dan weer de stukken van Britta Lange en Jürgen Mahrenholz over de niet-blanke krijgsgevangenen in Duitsland. Deze hoofdstukken hebben een vooral wetenschapshistorische invalshoek : zij

definiëren de krijgsgevangenenkampen als laboratoria voor onderzoek in fysieke antropologie en etnomusicologie. Op zich interessant genoeg, maar de focus van het boek wordt er niet scherper door. Aan de iele kant zijn de bijdragen van cultuurfilosoof Mon Steyaert en hoogleraar vergelijkende cultuurwetenschappen Rik Pinxten. Steyaert, ooit handelaar in Afrikaanse kunst, biedt informatie over de invloed van '14-'18 op niet-westerse culturen, zo bijvoorbeeld op Afrikaanse cultussen, maar verliest zich verder in vage veronderstellingen over de "walging" en de gevoelens van superioriteit van niet-Europeanen bij het zien van de Europese "slachting" (p. 199). Het stuk van Rik Pinxten, dat leest als een in tijden niet meer bijgewerkte syllabus – "Het is ongetwijfeld zo dat agressie bij de mens universeel voorkomt. Agressie heeft te maken met de werking van de adrenalinieklier..." (p. 201) –, "probeert" eveneens te "vatten" wat de oorlog voor de niet-westerse soldaten kan hebben betekend: "niets anders dan de vreemde en schier eindeloze strijd van hun kolonistoren, die elkaar in een ver land naar het leven stonden" (p. 203). Waarom deze keuze voor a-historische clichés, terwijl er wel degelijk onderzoek bestaat naar de – aanmerkelijk meer complexe – reacties van koloniale deelnemers? Een overzicht van recent werk over dit onderwerp – van onder anderen David Omissi, Joe Lunn, March Michel en Santanu Das – ware hier beter op zijn plaats geweest. *N'en déplaise* de inleiding van dit boek, is het onderzoek naar de multiculturele aspecten van '14-'18 geen "onontgonnen terrein" meer (p. 8). Het bewijs wordt trouwens geleverd door de bibliografiën van de diverse hoofdstukken. Hier groeit een

onderzoeksterrein en verschillende hoofdstukken van dit boek vormen een zeer concrete bijdrage daartoe. Mits enig snoeiwerk had dit boek écht een eenheid gevormd.

Sophie De Schaepdrijver